

Η 25n ΕΒΑ διενεργεί σωστικές ανασκαφές στους τρεις νομούς αρμοδιότητάς της: Αργολίδα, Αρκαδία και Κορινθία. Οι περισσότερες διενεργούνται στο Άργος και την Αρχαία Κόρινθο. Ορισμένες από τις σημαντικότερες παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω.

ΚΟΡΙΝΘΙΑ

Στην Κορινθία ανασκαφές διενεργούνται επιπλέον στο Εξαμίλιον Τείχος του Ισθμού και στον Ακροκόρινθο, στο πλαίσιο της ανάδειξης των δύο μνημείων.

Κόρινθος

Στην Κόρινθο εντοπίστηκαν πρόσφατα δύο νεκροταφεία πρωτοβυζαντινών χρόνων: ένα στους πρόποδες του λόφου Ακροκόρινθου, νότια της κρήνης Χατζημουσταφά, και ένα στην είσοδο του σημερινού οικισμού της Αρχαίας Κορίνθου, 90 μ. νοτιοανατολικά της Βασιλικής Κοδράτου (εικ. 1). Στο δεύτερο αποκαλύφθηκαν 168 κιβωτιόσχημοι τάφοι επιμελημένης κατασκευής, οι περισσότεροι συλημένοι και με διαταραγμένα τα σκελετικά κατάλοιπα. Η πλειονότητα των κτερισμάτων ήταν πύλινα αγγεία. Κάθε τάφος περιείχε πολυάριθμες, επάλληλες ταφές, έτσι ώστε οι

νεκροί που ήλθαν έως σήμερα στο φως να ξεπερνούν κατά πολύ τους χίλιους. Το ανασκαφέν νεκροταφείο πιθανόν αποτελεί μέρος ενός εκτεταμένου κοιμητηρίου που πιθανόν σχετίζεται με την παρακείμενη Βασιλική Κοδράτου και χρονολογείται τον 6ο-7ο αιώνα. Ο μεγαλύτερος αριθμός ανασκαφών στην Αρχαία Κόρινθο πραγματοποιείται στην περιοχή του Κρανείου, ανατολικά του περιφραγμένου αρχαιολογικού χώρου και βορειοανατολικά του Ακροκόρινθου. Στο Κράναιο, ο Δ. Πάλλας είχε ανασκάψει τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική με εγκάρσιο κλίτος και προσκίσματα που χρονολογήθηκε στο α' μισό του 6ου αιώνα. Στα βορειοδυτικά αυτής διατηρούνται ορατά τμήματα κτηρίου που ο ίδιος απέδιδε σε προσκίσματα δεύτερης βασιλικής. Η περιοχή που εκτείνεται σε 86 στρέμματα εμφανίζει μεγάλη πυκνότητα μνημείων και έχει κριθεί απαλλοτριωτέα. Έως σήμερα οι ανασκαφές έχουν φέρει στο φως τμήματα του πρωτοβυζαντινού τείχους της πόλης (του 5ου ή 6ου αιώνα), που περιόριζε την έκταση της πρωτοβυζαντινής πόλης σε ένα μικρό τμήμα της αρχαίας. Ακριβώς έξω από τα τείχη ανασκάπτεται ένα ακόμη εκτεταμένο πρωτοβυζαντινό νεκροταφείο. Στο εσωτερικό των τειχών εντοπίστηκαν τμήματα εκτεταμένων λουτρικών εγκαταστάσεων.

Σε μεγάλο λουτρικό συγκρότημα ήλθαν στο φως αίθουσες, η μια με αψιδωτές απολήξεις, με ίχνη ορθομαρμάρωσης, μαρμαροθετήματα και περιμετρικό θρανίο. Περισυνελέγησαν αρχιτεκτονικά μέλη της παλαιοχριστιανικής περιόδου. Μετά την εγκατάλειψη του χώρου, στα δάπεδα ανοίχθηκαν κιβωτιόσχημοι τάφοι. Ένας σιρός και τοίχοι επάνω στα παλαιά δάπεδα δηλώνουν τη συνέχιση της χρήσης του χώρου. Στην κεραμική κυριαρχεί η άβαφη, χρηστική, πρωτοβυζαντινή κεραμική, αλλά δεν απουσιάζουν τμήματα αγγείων με εφυάλωση του 11ου και του τέλους του 12ου-αρχών του 13ου αιώνα που δείχνουν χρήση του χώρου στο μεσαίωνα.

Εικ. 1. Κόρινθος.
Νεκροταφείο κοντά στη
Βασιλική Κοδράτου.

Αντίστοιχη είναι η εικόνα και στην ανασκαφή μιας μικρότερης πρωτοβυζαντινής λουτρικής εγκατάστασης στο Κράναιο (εικ. 2). Η οκτάγωνα θερμή αίθουσα διέθετε ατομικούς λουτρές στις κόγχες. Στη μέση βυζαντινή περίοδο, τη θέση κατέλαβε μια νέα ισχυρή κατασκευή, κτισμένη με λιθοπλίνθους, που πιθανώς ανήκε σε μεγάλο δημόσιο κτήριο. Η μεσαιωνική φάση επιβίωσε μέχρι και το 14ο αιώνα, όπως υποδεικνύουν τα κινητά ευρήματα, κυρίως κεραμική, νομίσματα και αρχιτεκτονικά μέλη (εικ. 3). Τα ευρήματα του Κρανείου επιβεβαιώνουν το μεγάλο μέγεθος και τον πλούτο της πρωτοβυζαντινής Κορίνθου. Ταυτόχρονα, αποκαλύπτουν μια, άγνωστη έως σήμερα, γειτονιά της μεσαιωνικής πόλης, που αποδεικνύει ότι ήταν πολύ πιο εκτεταμένη από το τμήμα που έχει ανασκαφεί στην αρχαία αγορά. Από τα ευρήματα προκύπτει, επίσης, η αδιάλειπτη συνέχεια της από τους πρωτοβυζαντινούς στους μεταβατικούς χρόνους και μέχρι τη μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδο.

ΑΡΚΑΔΙΑ

Λεοντάρι

Οι πυρκαγιές του θέρους του 2007 προκάλεσαν την επέμβαση της 25ης ΕΒΑ στο λόφο του μεσαιωνικού κάστρου στο Λεοντάρι (Δ. Μεγαλόπολης). Οι ανασκαφικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν το 2008 σε επιλεγμένες θέσεις για την αρτιότερη τεκμηρίωση κυρίως των ερειπίων των βυζαντινών ναών του Αγίου Βασιλείου, της Αγίας Κυριακής και ενός ακόμη ανώνυμου, καθώς επίσης και της ανόδου και της διαμόρφωσης πύλης του ανώτερου περιβόλου του κάστρου.

Στην κορυφή, στον εσωτερικό περίβολο που συγκεντρώνονταν σημαντικά μεσαιωνικά κτή-

ρια, όπως η μεγάλη κινστέρνα, ήλθε στο φως πύλη, πλ. 3 μ., στρωμένη με λιθόστρωτο και αναβαθμούς ανά διαστήματα (εικ. 4).

Στη δυτική πλαγιά και σε μικρή απόσταση από την κορυφή, βρίσκεται ο ερειπωμένος ναός της Αγίας Κυριακής (εικ. 5). Από το κτήριο, διαστ. 9x6,50 μ., σώζεται σε ύψος τμήμα του δυτικού του τοίχου, ο οποίος ήταν εσωτερικά διαρθρωμένος με δύο παραστάδες, σε αντιστοιχία με τους τοικοπεσσούς του τριμερούς ιερού. Αν και πρόκειται για εκκλησία αδι-άγνωστου, προς το παρόν, τύπου, η εσωτερική διαμόρφωση υποδεικνύει μια τριμερή διάταξη του χώρου. Οι τρεις αψίδες του ιερού ήταν τρίπλευρες και μία βαθμίδα χώριζε τον κυρίως ναό από το ιερό. Χαμηλό κτιστό θρανίο περιέτρεχε τις πλευρές του κυρίως ναού, ενώ το δάπεδο ήταν στρωμένο με ασβεστοκονίαμα. Η κύρια πρόσβαση στο ναό ήταν διευθετημένη στο βόρειο τοίχο. Εξωτερικά από το νότιο τμήμα του δυτικού τοίχου του ναού εφάπτεται υπόγειος θολωτός χώρος.

Στη βόρεια πλευρά προστέθηκε μεταγενέστερα θολοσκεπές πρόσκτισμα, με μήκος ίσο με εκείνο του ναού και με εξωτερικά ανοίγματα

Εικ. 2. Κράναιο. Μικρός πρωτοβυζαντινός λουτρώνας.

Εικ. 3. Κράναιο. Μεσοβυζαντινό σαλτσάριο.

Εικ. 4. Λεοντάρι Αρκαδίας. Πύλη στην κορυφή του κάστρου.

Εικ. 5. Λεοντάρι Αρκαδίας. Αγία Κυριακή στο κάστρο.

Εικ. 6. Λεοντάρι Αρκαδίας. Αγία Κυριακή στο κάστρο. Τοιχογραφίες.

προς Β. και Δ. Από αυτό διατηρείται σε ικανό ύψος τμήμα του δυτικού τοίχου και της βορειο-δυτικής του γωνίας. Κτιστό θρανίο περιέτρεχε, όπως και στον κυρίως ναό, το νότιο, ανατολικό και τμήμα του βόρειου τοίχου του χώρου και το δάπεδο ήταν επιστρωμένο με υπόλευκο κονίαμα. Κάτω από αυτό υπάρχουν τρεις θολωτοί τάφοι-οστεοφυλάκια, η πρόσβαση στα οποία γίνεται μέσω ορθογωνικών ανοιγμάτων διευθετημένων κοντά στον εξωτερικό τοίχο του χώρου. Τα οστεοφυλάκια ήταν πλήρη οστών.

Οι τοίχοι τόσο του ναού όσο και του εξωνάρθηκα είναι κτισμένοι με αργολιθοδομή, στην οποία έχουν χρησιμοποιηθεί λίθοι, επεξεργασμένοι στις γωνίες κυρίως και ακατέργαστοι μεσαίου και μικρού μεγέθους με ασβεστοκονίαμα για συνδετικό υλικό, και τμήματα πλίνθων και κεραμίδων στους αρμούς και ενισχύονταν με ξυλοδεσιές.

Τόσο στο ναό όσο και στον εξωνάρθηκα αποκαλύφθηκαν κρημνισμένα τμήματα τοιχοποιίας και θολοδομίας, καθώς επίσης και πολλά μικρά σπαράγματα υστεροβυζαντινών τοιχογραφιών (εικ. 6).

ΑΡΓΟΛΙΔΑ

Άργος

Στην Αργολίδα από το 2000 έως σήμερα διεξήχθησαν 14 σωστικές ανασκαφές. Στο Άργος αποκαλύφθηκε τμήμα λουτρικού συγκροτήματος μεταξύ της ρωμαϊκής αγοράς και της υστερορωμαϊκής *insula* στο νότιο Άργος (οδός Παπανικολή, οικ. Κ. Μπελερή). Ήλθε στο φως τμήμα του *caldarium*. Το δάπεδο του *alveus* ήταν επενδυμένο με πλάκες μαρμάρου. Την ίδια επένδυση έφερε και το θρανίο του λουτήρα, ενώ ψηλότερα υπήρχε ψηφιδωτή διακόσμηση από πράσινες, μαύρες και γαλάζιες ψηφίδες. Το υπόκαυστο και το σύστημα των υδραυλικών εγκαταστάσεων

σώζονται ακέραια. Περιμετρικά του *praeefurnium* υπήρχε σκεπαστός διάδρομος. Από την τοιχοποιία και την κεραμική η λουτρική εγκατάσταση μπορεί να χρονολογηθεί στον 5ο-6ο αιώνα. Στο 12ο αιώνα ο χώρος επαναχρησιμοποιήθηκε.

Σε δύο σωστικές ανασκαφές αποκαλύφθηκε σημαντικό τμήμα του βόρειου νεκροταφείου του Άργους. Στο οικόπεδο Δενέζη Τεντζέρη (πάροδος Διομήδους, Ο.Τ. 14Γ) οι καλυβίτες τάφοι ήταν κατασκευασμένοι από μεγάλες κεραμίδες, τέσσερις για τις ενήλικες ταφές και δύο για τις παιδικές. Η ύπαρξη δύο στρωμάτων ταφών δηλώνει μακρά χρήση του νεκροταφείου, διαπίστωση που επιβεβαιώνεται και από το μέγεθός του. Τα κτερίσματα ήταν ελάχιστα. Μόνο στον τάφο 14 βρέθηκε ζεύγος ενωτίων. Οι παιδικές και νηπιακές ταφές αποτελούν περίπου το 20% του συνόλου. Στο όμορο οικόπεδο Δεδούση Κιρσάνωφ Καρακίτσου Κοτρωνάκη (πάροδος Διομήδους, Ο.Τ. 14Γ) ανοίχθηκαν συνολικά 64 κεραμοσκεπείς τάφοι, από τους οποίους οι 24 περιείχαν παιδικές ταφές. Στα κτερίσματα περιλαμβάνονται ζεύγος χάλκινων ενωτίων, χρυσό ενώτιο, σιδερένιο εγχειρίδιο, κύπελλο και χάλκινη περόνη. Δυτικά και κάτω από τις ταφές αποκαλύφθηκε τετράπλευρη υπόγεια κατασκευή, με πλευρές 3x3,50x2,20x2,90 μ. και μέγ. σωζ. ύψος 1,40 μ. Στο μέσον της στενότερης πλευράς, σχηματιζόταν σκαλοπάτι. Ήταν κτισμένη με αργολιθοδομή και το εσωτερικό ήταν επιχρισμένο με υδραυλικό κονίαμα. Στο κέντρο του πυθμένα εντοπίστηκε τετράπλευρη λεκάνη. Κτιστά τεταρτοκύκλια στις γωνίες της έδιναν την εντύπωση σταυρού εγγεγραμμένου σε τετράπλευρο. Ίσως επρόκειτο για βαπτιστήριο, πριν από τη χρήση του χώρου ως κοιμητηρίου.

Πρωτοβυζαντινή οικία του 6ου-7ου αιώνα με βοτσαλωτά δάπεδα ήλθε στο φως στο οικόπεδο Α. Ρούσσου (οδός Καλλέργη, Ο.Τ. 159). Στο βορειοδυτικό δωμάτιο κατασκευάστηκε αργότερα ψηφιδωτό δάπεδο, από το οποίο σώζεται το υπόστρωμα από κάθετα τοποθετημένα τμήματα κεραμιδιών και ίχνη ψηφιδωτού με σκούρες και λευκές ψηφίδες. Ένας δεύτερος χώρος είχε δάπεδο από υδραυλικό κονίαμα που κατέληγε σε αγωγό. Πιθανότατα ήταν ληνός. Νότια της οικίας αποκαλύφθηκε δρόμος με κεντρικό αγωγό αποχέτευσης ομβρίων σκεπασμένο με λίθινες πλάκες. Με τον αγωγό συνδεόταν η οικία. Νότια του δρόμου εντοπίστηκε άλλο κτήριο της ίδιας εποχής.

Στην ανασκαφή του οικοπέδου Η. Περεντέ (Καποδιστρίου και 28ης Οκτωβρίου, Ο.Τ. 14Γ), εντοπίστηκαν αγωγοί απορροής πρωτοβυζαντινών χρόνων, ελάχιστα αρχιτεκτονικά λείψανα από οικοδόμημα της ίδιας εποχής, καθώς και τμήμα δρόμου με προσανατολισμό Α.-Δ. Στην επίχωση βρέθηκαν βλήματα κανονιού, οθωμανικά καπνοσυρίγγια και νόμισμα της Β' Ενετοκρατίας. Εντοπίστηκε ακόμη χώρος επεξεργασίας πηλού που συσχετίζεται με δύο κυκλικές στέρνες, επιχρισμένες εσωτερικά με υδραυλικό κονίαμα. Στο στρώμα βρέθηκαν τρεις τριποδίσκοι και τεμάχια ψημένου πηλού, όχι όμως και κλίβανος για να τεκμηριωθεί με ασφάλεια το εργαστήριο κεραμικής. Στο οικόπεδο Θ. Παπαθανασίου εντοπίστηκαν δωμάτια πρωτοβυζαντινού κτηριακού συγκροτήματος που θα μπορούσαν να σχετιστούν με το παρακείμενο βαπτιστήριο που εντοπίστηκε στο οικόπεδο Περδικάρη και ίσως και με τη βασιλική του οικοπέδου Φλώρου που βρίσκεται νοτιοανατολικά.

Ναύπλιο

Στις σωστικές ανασκαφές του Ναυπλίου εντοπίστηκαν δύο οικίες οθωμανικών χρόνων. Από την πρώτη (οικ. Δ. και Ι. Διοΐλη, Καποδιστρίου και Ευθυμιοπούλου, Ο.Τ. 187Β) σώζονταν μόνο θεμελιώσεις και υπόγειοι χώροι. Η δεύτερη (οικ. Κ. Κανελλόπουλου, Εθνικής Αντίστασης και Ζυγομαλά, Ο.Τ. 192Β) βρίσκεται πλησίον της πύλης Σαγρέδου που οδηγεί στην Ακροναυπλία και στον περιβάλλοντα χώρο οικίας που ταυτίζεται με την οικία του πλούσιου Αγά του Ναυπλίου, κατά την περίοδο της Β' Τουρκοκρατίας, κτήτορα, σύμφωνα με την παράδοση, του μεγάλου τζαμιού (γνωστού σήμερα ως «Βουλευτικό») στην οδό Σταϊκοπούλου και της ανακατασκευής σε τζαμί παλαιού χριστιανικού ναού, σήμερα γνωστού ως «Φραγκοκλησιά». Κατά την ανασκαφή αποκαλύφθηκαν βοηθητικοί χώροι της οικίας και σημαντικός αριθμός από οθωμανικά καπνοσυρίγγια, πολύ καλής ποιότητας, το ένα επιχρυσωμένο. Σε βαθύτερα στρώματα εντοπίστηκε μικρός κλίβανος και υστεροβυζαντινή κεραμική. Πιθανώς πρόκειται για *extra muros* μικρό εργαστήριο.

Κατά την ανασκαφική διερεύνηση του οικοπέδου Λ. και Γ. Μαστοράκου (Πλ. Συντάγματος, Ο.Τ. 130Α) αποκαλύφθηκε λιθόστρωτος δρόμος, που οδηγούσε προς το χώρο της

Εικ. 7. Πλατανίτι Αργολίδας. Ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, μετά την ανασκαφή του περιβάλλοντος χώρου.

Πλατείας (οπλοθήκη Σαγρέδου). Κάτω από το λιθόστρωτο εντοπίστηκε άλλος επιστρωμένος δρόμος, ο οποίος ταυτίστηκε με εκείνον που οδηγούσε στην Πύλη της Πλατείας (Porta della Piazza). Στην άποψη συνηγορεί και ο εντοπισμός επίστεψης παραστάδας πύλης της Β' Ενετοκρατίας.

Ρόδι

Σε τρεις σωστικές ανασκαφές στην περιοχή Ροδίου Ναυπλίου αποκαλύφθηκε τμήμα του κτιστού αγωγού της Α' Ενετοκρατίας που μετέφερε νερό από την πηγή της Κανάθου που βρίσκεται στη βυζαντινή μονή της Αρίας, στην πόλη του Ναυπλίου.

Πλατανίτι

Στο Πλατανίτι ανασκάφηκε ο περιβάλλων χώρος του συνεπτυγμένου σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (12ος αιώνας) (εικ. 7). Αποκαλύφθηκαν οι εξωτερικές όψεις του μνημείου, μια τοιχισμένη είσοδος στη βόρεια πλευρά και η θεμελίωση κτιστού τάφου στη νότια που υποδεικνύει ταφικό χαρακτήρα για το μνημείο. Περιμετρικά διερευνήθηκε τμήμα εκτεταμένου νεκροταφείου που χρονολογείται από τα τέλη του 13ου έως τις αρχές του 15ου αιώνα.

Προϊστάμενοι

Κωνσταντίνα Σκαρμούτσου-Δημητροπούλου
(2006-2007)

Δημήτρης Αθανασούλης (2008-2010)

Υπεύθυνοι ανασκαφών

Κ. Σκαρμούτσου, Δ. Αθανασούλης, Ε. Μανωλέσσου, Γ. Τσεκές.